

- Joseph E. Stiglitz, *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumunu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?*, Çev. Ozan İşler, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, 375 s.

Değerlendiren: Cihan Deligöz*

Dünyanın en etkili iktisatçılarından birisi olarak gösterilen Stiglitz, çalıştıkları alanda en belirgin katkıları sağlamış olan 40 yaşın altındaki iktisatçılara verilen John Bates Clark Ödülünü 1979 yılında, Nobel İktisat Ödülünü ise 2001 yılında kazandı. ABD’de Bill Clinton’ın başkanlığı zamanında İktisadi Danışmanlar Kurulu Başkanlığı’ni yapan Stiglitz daha sonra ise Dünya Bankasında Başkan Yardımcılığı ve Başiktisatçılık görevlerinde bulunmuştur.

Time dergisinin 2011 yılında dünyanın en etkili 100 kişisi arasında gösterdiği yazar, yayınladığı kitabıyla herkesin kayıtsız şartsız biat ettiği kapitalizmin insanlığa verdiği ve vereceği korkunç zararları, çoğu iktisatçı gibi görmezden gelmeyip, aksine gözler önüne sermiştir. Stiglitz, piyasaların serbestliğinin, rekabetin sınırsızlığının ve finansal kurumların etkinliğinin artmasına yönelik tartışılmaz düşüncelerin gelir dağılımını nasıl adaletsiz hâle getirdiğini ve geleceğimizi nasıl tehdit ettiğini gösteren kanıtlayıcı bilgilerle cesur bir adım atmıştır. Stiglitz’in bu alandaki endişeleri daha sonra Fransız iktisatçı Thomas Piketty’nin kitabında da dillendirilmiş ve bu alandaki duyarlılık, sonunda IMF ve Dünya Bankasının gündemine de girmiştir. Bu bakımdan kitap, her ne kadar gelir dağılımı adaletsizliği öteden beri eleştirilse de, bu alandaki tartışmaların yeniden başlamasına önyak olması bakımından değer kazanmaktadır.

Eşitsizliğin Bedeli’nde yazar, ABD özelinde ele aldığı ama dünya genelinde var olan gelir dağılımı adaletsizliğinin mevcut resmini, bu durumun sebeplerini, günümüzdeki sonuçlarını ve gelecekteki tehlikelerini belirttikten sonra söz konusu soruna çare olacak reçeteleri okuyucuya sunmaktadır. ABD’de toplam ulusal gelirin beşte birlik bölümünü nüfusun sadece % 1’lik kısmı elde etmektedir. Servet dağılımı ele alındığında söz konusu durum daha da dramatik hâle gelmektedir (s. 42, 43). Gelirin büyük bölümünü elde tutan kesim, gelirini daha da artırabilmek için siyaset kurumunu da esir almaktadır. Siyaseten yönetime geçebilmek için bu kesimden başış alan kişiler daha sonra yaptıkları politikalar ve verdikleri ihalelerle bu kesimin zenginliğine zenginlik katmaktadırlar (s. 90). Söz konusu kesim ile halkın % 99’u arasında ciddi bir ayrışma meydana gelmekte, eğitim, sağlık gibi temel insani haklara ulaşmada sıkıntılar olmakta, bu durum fırsat eşitsizliğini daha da derinleştirmektedir. Zengin kesim en iyi yerde eğitimini sürdürüp, sağlık hizmetini kusursuz alabilirken; diğer % 99’luk kesim eğitim kredileri nedeniyle eğitim hayatını yarıda kesmekte, sağlık hizmeti alamamakta veya aldığı bu hizmet onu iflase götürmektedir. Bu durum mevcut eşitsizliğe daha da büyük katkı sunmaktadır (s. 65).

Finansal sistemin sömürüye varan faizli borç uygulamaları, asimetrik bilgi ile fakir halkı daha da zor duruma sokarken, 2008 krizinde olduğu gibi devlet yardımları % 1’lik kesimin menfaati doğrultusunda halka değil finansal kurumlara yapılmıştır. Halka yapılacak yardımlar, onları borçlarını ödememeye veya iş aramamaya teşvik edeceği savıyla reddedilirken,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İslam İktisadi ve Finansı Anabilim Dalı.
DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.5.10.D0119

bankalar defalarca aynı duruma düşmelerine rağmen, 'batmak için çok büyük' kavramıyla ayakta tutulmuş ama söz konusu durum zengini daha zengin fakiri daha fakir yapmaktan öteye geçememiştir (s. 324). İlaveten, hükümetler tarafından uygulanan maliye politikaları ve merkez bankaları tarafından uygulanan para politikaları % 1'lik kesimin çıkarları doğrultusunda uyarlanmaktadır. Zengin kesime yönelik vergi indirimleri ve veraset vergisinin kaldırılması maliye politikalarına (s. 134); işsizlik rakamları yerine son 30 yıldır ABD'de önemli ölçüde değişmeyen enflasyon rakamı üzerine politika üretilmiş olması para politikasına örnek verilebilir (s. 338). Hayata geçirilen söz konusu politikalar algı mühendisliği ile % 99'luk kesime de kendi menfaatlerine olduğu algısı oluşturularak benimsetilmiştir (s. 217).

Gittikçe farklılaşan ve adil olmaktan uzaklaşan gelir dağılımı, toplumda bölünmelere ve ayaklanmalara sebep olmaya başlamıştır. Wall Street'i İşgal Et hareketi bunun bir örneği olup; dünyada Mısır, Tunus, İspanya vs. gibi yerlerde görülen ayaklanmaların ve toplumsal kırılmaların altında da bu sebep yatmaktadır. Söz konusu durum, toplumları kendi içlerinde ayırtırmakta, sosyal patlamalara neden olmakta ve geleceğimizi tehlikeye atmaktadır (s. 23). Yazar, gelir dağılımı adaletsizliğinin ve toplumsal bölünmüşlüğün giderilmesi hususunda sunduğu reçetesinde, siyaset kurumunun düzenlenmesi ve rant ekonomisinin sonlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte vergi reformunun yapılmasını savunmaktadır. Sabit oranlı dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı arttıkça, hâlihazırda uygulanan vergi oranları, reel olarak azalan oranlı hâle gelmektedir. Adil vergi sisteminin uygulanabilmesi için doğrudan vergiler artan oranlı olarak düzenlenmelidir. Yoksullara yardım edilmesi, finansal sistemde sömürüye varan faizli kredi uygulamalarının sonlandırılması ve emlak kredisi gibi borç vermelerde ortak risk paylaşımı yapılması gibi hususlar gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırıp toplumumuzu daha yaşanabilir hâle getirecektir (s. 340-360).

Kitap gelir dağılımı adaletsizliğini ABD verileri ile açıklasa da, tespit edilen sorunlar tüm dünyanın ortak problemleridir. Nitekim Türkiye'de vuku bulan hadiseler nazara alındığında, ABD için tespit edilen hususların ülkemize hiç de yabancı olmadığı anlaşılmaktadır. Siyaset kurumunun devlet imkânlarını ranta çevirip karşılıklı menfaat çerçevesinde paylaşılması, vergi kanunlarında yer alan istisna ve muafiyetler ile vergilemede adaletsizliğin doruklarda olması, işçi ölümleri yaşanırken iş adamlarının savunulması, küçük orta boy işletmeler ardına batarken bankaların kâr rekorları elde etmeleri gibi bir anda sayılabilecek birçok husus ülkemizde de görülmektedir. Zenginler daha çok zenginleşirken orta sınıfın yok olduğu, fakirliğin derinleştiği bu durumda, bölünmüş toplum olma ve sosyal patlamaların yaşanması gibi tehditler ülkemiz için de söz konusudur.

Kitabın sade bir dille yazılmış olması, ekonomi tahsili almamış kişilerin dahi konuları rahatlıkla anlamasını sağlamaktadır. Bu bakımdan yalnız ekonomistlerin değil, ekonomi sistemleri, adil gelir dağılımı, eşitsizlik gibi konularda düşüncesi olan herkesin okumasında fayda mülâhaza edilmektedir. Kitabın çevirisi ile ilgili küçük bir not düşmek de yararlı olacaktır. Her ne kadar aslı ile tercümesinde önemli farklılıklar bulunmasa da, tercüme metnin iyi bir Türkçe ile tekrar ele alınması, devrik cümlelerin okuma akıcılığını sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi yerinde olacaktır.

Stiglitz Neo-Keynesyen iktisadın savunucularındandır. Ancak, bölünmüş toplum olma ve sosyal ayaklanmalardan kurtulmak için gerekli olan adil gelir dağılımının sağlanması adına

sunduğu çözümlere İslam İktisadı perspektifinden baktığımızda, İslam'ın koyduğu prensiplerin hayata geçirilmesinin ne kadar önemli olduğunu görebiliriz. Şöyle ki, bankaların kredi uygulamalarında sömürü olmaması, emlak kredilerinde bankalarla müşterinin ortaklık ilişkisinin kurulmasının sağlıklı olacağı tezi bize faiz yasağı ve mudarabeyi hatırlatmaktadır. Yine yoksullara yardım edilmesi gerektiği zekat müessesinin kurulması ve uygulanması gerektiğini göstermektedir.

Stiglitz kitap boyunca en büyük eleştiriyi finansal kurumlara ve onların faizli uygulamalarına yöneltmiştir. Her ne kadar bu kurumları eleştirse de faizsiz bir sistemi temelinden savunmamıştır. Buna karşılık İslam'ın getirmiş olduğu iktisadi ilkelerin hayata geçirilmesi hâlinde faiz yasağına riayet edilmesi ve zekâtın verilmesi gibi bazı temel prensipler sosyal ayaklanmaları yok edecektir. Özellikle başkası açken tok olmanın doğru karşılanmaması ve başkalarının emeği üzerinden kazanç elde etmenin yasaklanması burada zikredilebilir. Bu bakımdan Stiglitz'in çözüm olarak sunduğu yoksullara yardım etme, devlet imkanlarının rant hâline getirilip yandaşların menfaatine peşkeş çekilmemesi, faizli kurumların sömürüye varan borç verme işlemlerini sonlandırması gibi hususlar kapitalist sistemde dikkate alınmayan kusurlar olup İslam iktisadının üzerinde durduğu temel hususlardır.

Yazar söz konusu problemlere getirdiği çözümlerde genel olarak kurumların geliştirilmesi, politikaların % 1'lik kesim için değil toplum menfaati için yapılması, rant arayışının sonlandırılması gibi hususlara değinmiş, bu minvalde siyaset kurumu üzerinde özellikle durmuştur. Ayrıca Stiglitz söz konusu çözümün uygulanabilmesi için algı mühendisliği ile uyutulan halkın uyanması ve sosyal patlama ile eşitliği talep etmesi gerektiğini savunmaktadır. Nitekim Wall Street'i İşgal Et hareketini bu bağlamda ele alan yazar, hareketin sonucunun hüsrana olduğunu, birikmiş tepkinin olması gerektiği gibi sonlanmadığını ve yeniden bu birikime ulaşmanın kolay olmayacağını dile getirerek umutsuz olduğunu beyan etmiştir.

Yazarın gelir adaletsizliği ile ilgili tespit ve çözüm önerilerine katılırken, sorunun çözülmesinin sadece sosyal ayaklanmalar sayesinde gelebileceği fikri eleştirilebilir. Stiglitz'in belirttiği gibi söz konusu ayaklanmalar ve krizler yine yeniden % 1'in menfaatine göre çözüme kavuşturulmaya çalışılmış ve % 99'luk kesim algı oyunları ile kandırılmıştır. Bu bakımdan yeniden bir sosyal kırılma beklentisi içinde olmak doğru olmayacaktır; çünkü bu kırılma toplumu böleceği gibi nihayetinde yeniden aldanmalara ve yeniden bölünmüşlüğe sebep olacaktır. Bize göre sorunun çözümünde hedef ahlaklı bireylerin yetiştirilmesidir. İnsandan başlayarak toplumun ahlakî düzeyinin geliştirilmesi, sosyal bağların güçlendirilmesi, sosyal yardım ve dayanışma ile eğitim hizmetine ulaşmanın, yoksulluğun giderilmesinin ve sağlık hizmetlerinin görülmesinin sağlanması ve nihayet siyaset kurumu ve politika uygulayıcılarının toplumun tamamının menfaatine yönelik çalışmaya başlamasıyla istenen sağlıklı ve adil gelir dağılımına tabi toplum meydana gelebilecektir. Bu bakımdan yazar, yapmış olduğu tespitlerin ve ortaya koyduğu çözümlerin bir kısmının doğruluğu yanında çözüme yönelik beklentisi nedeniyle eleştirilebilir.